

Kaas- en broodspel

Maurits Mok

bron

Maurits Mok, *Kaas- en broodspel*. De Tijdstroom, Lochem 1938

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/mok_002kaas01_01/colofon.php

© 2016 dbnl / erven Maurits Mok

I

Zoo was het eeuwig: water, wind, en wolken,
in kudden drijvend naar den horizont,
als op een vreemde reis verloren volken,
wier hunker nimmer meer den doortocht vond
naar het beloofde land; velden en plassen
staren het wonder van den hemel aan;
en licht en schaduw, grillige gewassen,
verbloeien reeds terwijl zij nog ontstaan;
een wisselen van tinten, een verglijden,
dat mild kan wezen als de moederhand,
totdat de storm zijn kudden gaat berijden
en over het verduisterende land
ontrollen zich de sluiers van den regen,
de boomen staan van huivering doorwaaid,
de plassen steigeren en witte vegen
van schuim worden de ruimte doorgezwaaid;
de dijken staan in dreiging opgerezen,
hun zwarte flanken tarten het geweld,
de openbaring van een hooger wezen,
een teeken voor de eeuwigheid gesteld.

De mensch regeert - hij zag het land, het water,
hij trad de elementen tegemoet,
hij hoorde het verlokken geklater,
het vleien, dat de oogen droomen doet
naar diepten, die nog nimmer zijn ontsloten;
maar de visioenen heeft hij afgeschud,
zijn spade in den harten grond gestooten;
en soms, de handen aan den greep gestut,
besomde hij zijn meesterschap; verbeter
wierp hij zijn dijken voor het aangezicht
der horizonten, en, den strijd vergeten,
keerde hij huiswaarts door het avondlicht;
van verre wenkte naar zijn moede schreden
het trouwe glanzende van een kleine lamp,
en hij stond stil en zegde zijn gebeden,
en uit de zwarte aarde steeg een damp,
het wolkte voor zijn oogen, hij ontwaarde
zijn eigen hand niet, die de spade hield;
hij schreed en werd hereenigd met de aarde,
die hem had uitgedreven en bezielde.

Nooit was den mensch zijn bodem zoozeer eigen
als dit hardnekkig ras, dat kwam en schiep
een nieuwe wereld, in het peilloos zwijgen,
dat langs de oevers van den hemel liep;
de velden strekten zich, de oogsten stegen,
goud en bewogen, naar het zonlicht op,
de sprakelooze aard had stem gekregen,
de echo van des menschen harteklop;
zijn werk bezong zich in het lied der aren,
hij heeft zijn overwinning niet doorgrond,
maar soms, verloren in een peinzend staren,
ontspande even zijn verbeten mond;
hij werd reeds naar de aarde toegebogen,
zijn handen waren barstig en vereelt,
het jonge koren rijpte voor zijn oogen,
en door zijn haren heeft de wind gespeeld;
de grenzen van den hemel gingen deinzen,
hij rustte, bijna was zijn deel volbracht;
ver juichten kinderstemmen en zijn peinzen
brak in het roepen van een nieuw geslacht.

II

Totdat een krijgsman zijn klaroenen stootte
en door de landen joeg een ruiterbent,
als pijlen op den einder afgeschoten;
de manen stonden vlammend overend;
de morgenzon werd vurig in hun zwaarden,
een huivering doorliep het rijpe graan,
terzij gedrongen door de drift der paarden,
vertrapt en tot een leege huls vergaan;
een storm verhief zich om de voortgejaagden,
het koren schreide naar hun aangezicht,
soms striemde het hun oogen en soms klaagde
het fluisterend, of sloot zijn rijen dicht
om de vermetelen, wier vederbossen
als sneeuw verstoven door het hemelblauw;
de krijgers groeiden samen met hun rossen,
zij werden tot centauren, die een rauw
bedrijf aan al het menschelijke vieren;
bloed was hun droom, zij lekten zich den mond,
en elke hoefslag der bezeten dieren
bleef in de huid der aarde als een wond.

Hun doortocht riep vergeten beelden wakker;
het landvolk school in schorre vrees tezaam
en zag de duivels rennen langs den akker,
en huiverde, tot bidden onbekwaam;
daar was een enkele, die handen vouwde
en om vergiffenis ten hemel riep,
tot hij het bliksemende zwaard aanschouwde
en bloed uit zijn gespleten gorgel liep;
zijn woorden stikten in een toonloos kreunen;
terwijl hij neerviel tastte nog zijn blik:
een schouder, waarop hij zou kunnen leunen,
dan gaf hij, zuchtend, reeds den laatsten snik;
de anderen sprongen rond als vleugellamme
vogels, vocht sijpelde hun oogen door,
het nevelde, zij zagen zwaarden vlammen,
het vuur sloeg in; de aarde, die tevoor
hun moeder was geweest, werd bij het sterven
de bruid, die zij omhelsden in hun bloed,
zij konden haar in eeuwigheid niet derven,
haar schoot werd met hun levenssap gevoed.

Een krijgsknecht wierp den fakkel door het koren,
de vlammen stroomden in een rossen vloed
de velden over; somtijds, als een toren,
steeg vuur den middaghemel tegemoet,
en zakte in en rende door de halmen
en danste joelend voort van veld naar veld,
dat knetterend verging tot asch en walmen;
de wind, een dolle hond, is meegekneld,
en beet naar de gespitste vlammentongen,
en blies den rook in het gelaat der zon,
en is de aren naar de keel gesprongen
eer hen de vloed van vuur bereiken kon;
een vogel fladderde in blinde kringen
boven het nest, waar zijn gebroed verging,
en viel dan schreeuwend, met verkoolde zwingen,
en werd een vormloos en vergeten ding;
een rijk van duizend jaar geduldig zwoegen,
dat naar het hemeldiep te zingen stond,
werd in den walm gesmoord, de winden joegen
het als een wolk van asch de aarde rond.

III

Geen vrije mensch heeft meer den grond betreden,
geen stond meer in den nauw ontloken nacht,
een halm gelijk, te peinzen op den vrede,
waartoe zijn leven was teruggebracht;
een nieuw geslacht dreef voren in de aarde
en waaierde het rijke zaaisel uit,
dat kiemen ging, terwijl de nachten klaarden;
en door den zomer zong het hoog geluid
der oogsten; maar wanneer de dagen keerden
ten najaar tot een grijze karavaan,
de bladeren in huivering verteerden,
de zon in mist en droomen was vergaan -
verscheen de meester, die den cijns vergaarde,
de horzel, die het bloed der armen zoog,
maar vriendelijk: een, die zijn deel aanvaardde,
en nauwelijks de vlakke hand bewoog;
uit marmer was zijn aangezicht geslepen,
het donker landvolk zag hem angstig aan,
het scheen, dat hun de borst werd toegeknepen,
maar zelve hebben zij dit niet verstaan.

Er waren winterdagen van verstillen,
de hemel, als een grijze steenen schaal,
stond op de aard gedrukt, die in een kille
vereenzaming en zonder ademhaal,
zonder een vleug van amper tastend leven,
haar naaktheid aan het druilend licht beleed;
er was geen teeken van haar bloei gebleven:
een arme, die zijn bitter lot verdeed
in droomloos staren tot de blinde ruimte;
de menschen wachtten op de schemering,
het was hun leven, dat tot asch verkruimde
en aan de duisternis verloren ging;
het was hun lichaam, dat, den arbeid moede,
onder een dooden hemel het geschrei
van het afstervend leven niet bevroedde
en wegzonk in het sprakeloos getij;
de schemering omwolkte hun gezichten,
zij staarden dieper in den zwarten grond
van hun bestaan; maar een ontstak de lichten,
de haat was scherp gebeiteld om zijn mond.

De zwarte monsters met de blinde oogen,
een kudde door het wijde land verspreid,
verstard, door duisternis noch wind bewogen,
maar immer dreigend, tot den sprong bereid,
zoo de kasteelen; in de blinde kassen
verborgen, loert de donkere pupil
der vuurmonden, waarin de drift kan wassen
en gloeiend worden, naar des meesters wil;
zij zijn het machtswoord, dat hij doet ontbranden,
de stormfanaal, die door de nachten seint
en vlammen teekent aan de hemelwanden,
wanneer de vijand voor de poort verschijnt;
zij zijn de boden, die zijn rijk verkonden,
hun blik werpt schaduw op het aangezicht
der armen, doet het speeksel in hun monden
verdrogen, laadt een nameloos gewicht
op hun bedrijven; in de late uren
sterft hun gebaren tot een moe grimas,
gebogen staan zij voor zich uit te turen,
een schuldellooze, die zijn vonnis las.

IV

De winden droegen koorts aan, vreemde huiver
beving de creaturen; in den droom
waren zij kinderen, hun blik was zuiver
en tastte zonder vreezen langs den zoom
der hemelen; het morgenlicht ontvouwde
zijn vleugelen zoo teeder als tevoor;
zij wisten niet wat zij gelooven zouden:
de wezenloosheid, die hun bloed bevroor,
of de herinnering, het radieeren
van droomerij; de ochtend dijde uit
tot koninklijke oppermacht, als speren
trilden de zonnestrallen in de huid
van de verdrukten; maar een donker broeien
van wreedheid en verteederling dooreen
benevelde hen, deed hen koortsig gloeien
en staren naar den verren einder heen;
verhongerden in de woestijn der tijden,
en nog riep hen een droom verlokken aan -
maar beter was het zinneloos te strijden,
dan hongerend en droomend te vergaan.

De sterken rekten zich, hun pezen knapten:
een mensch verhief zich naar de avondlucht,
een die de wanhoop en den droom vertrapte
als adderbroedsel; in een grootsche vlucht
dwaalden hun blikken langs de hemelstreken:
vanwaar woei hen de brand van onrust aan?
De koppen werden maskers in het bleeke,
stuivende schijnsel van de smalle maan;
zij liepen los, zij wisten zich vereenigd,
een roes van drift is op hen neergedaald,
hun barre nooddrift was voorgoed gelenigd;
hun voeten sloegen, duizendvoud herhaald,
een harden wil uit aan het lijf der aarde;
het doffe antwoord joeg hen sneller voort,
de verontrusten tegemoet, zij staarden
als blinden, hebben slechts den roep gehoord
van onbekende makkers, kameraden,
wier drift zich aan de hunne paren moest;
een hitte, die zich nimmer kan verzaden,
die stervend nog haar laatsten droom verwoest.

Het golfde door de steden, bont krioelen
van menschen, wier ontwortelde instinct
ging heerschen; achter hun gelaten woelen
demonen, koorts die door hun ooggen blinkt
en hen doet wankelen en handen strekken
naar een gedrocht, dat staat geprojecteerd
tegen de hemelen; hun lusten wekken
een wemeling van beelden; somtijds scheert
een ijzen vleug van inzicht langs hun leven,
stomme verlatenheid, die hen versteent;
dan breekt de hel weer open en zij geven
zich over en een nieuwe golf vereent
hen met de anderen; zij overspoelen
de aarde; met het wapen in de vuist
steken en slachten zij; hun nerven voelen
de siddering der stervenden; het ruischt
al wilder in hun ooren; zij omvatten
geen zin of oorsprong meer van het tumult,
zij lachen, duizelen, zien vonken spatten,
en delgen aan het eigen bloed hun schuld.

Het volk ontstelde van de woeste horden,
die, gelijk sprinkhaanzwermen, stad en land
bestroomden; waar hun hartstocht ging, verdorde
het aangezicht der aarde; leeggebrand
staken de hoeven hun geschonden muren,
die kruimelend vergingen, naar de lucht;
een wondgestokene lag uit te turen,
in eindeloos krepereeren, naar een vlucht
van gieren, die zijn bloed reeds had geroken;
de waanzin woedde in kasteelen door,
de drift des adeldoms begon te spoken
bij dit geweld, zij teekenden een spoor
van voet- en ruitervolk, met zijn kartouwen
en haakbussen, tot aan den einder uit,
zij vroegen geen genade of vertrouwen,
maar sloegen, schoten; nachten werden luid
en vurig van hun blindelings regeeren;
en weder ging de boer zijn akkers rond,
en wierp het zaaisel: de getijden keeren,
maar wanen en geweld gaan eens te grond.

V

Tot één dag krimpen honderd jaren samen,
een wolk van rampen, een gestolde kreet
van jammer, die het hart niet kan bevamen,
dat naar de spanne van de dagen meet;
dat zich tot eigen vrede af wil wenden,
wanneer opnieuw een zwarte vuist doorstoot
den horizon, een plunderzieke bende,
die aanzwelt in het licht en levensgroot
zich uitstort over de geschonden have
van de vereenzaamden, naar wie geen hand
zich meer in liefde strekt, zij zijn begraven
binnen de wijde einders en hun land
werd schurftig, door een ziekte aangevreten;
zij weenen nimmer om vergoten bloed,
maar om hun grond, die eenmaal in de heete
genade van een zomermiddaggloed
zijn oogst ten hemel hief; zij zijn gezonden
om heil aan het geteisterd land te doen,
en bukken zich en koesteren de wonden
vanaf den morgen tot den laten noen.

Geslacht in honger en gepeins geboren,
de wichten naar een dorre borst getild,
zij liggen tegen moeders lijf verloren,
hun hulpeloosheid heeft dit niet gewild;
geen warme klank verwelkomt hen ten leven,
geen zoete woorden wiegen hen ter rust,
de stilte is tot ijzigheid versteven;
maar eens ontwaken zij tot een bewust
ervaren, zien het razen van de benden,
hun vader als een vod terzij gesleurd,
hun moeder, gillend in het dronken schenden;
en dan den rentmeester, die komt en beurt
zijn bloedloon; het gebaren van de ouden,
wier onmacht voor zijn steenen aanblik schreit,
maar zonder klanken, of zij breken zouden,
wanneer hun laatste wanhoop werd gezeid;
zij groeien uit tot schonkige figuren,
tot norsch gebeente, waar een hart in slaat,
zoo eenzaam en vergeefs, dat het de ure
vervloekt van zijn verwekking uit het zaad.

VI

En weer een zomer en de gouden nevel
van zonneschijn, in sluiers uitgezet
over de aarde, en het mat geprevel
van loover, als een fluisterend gebed;
het koren wordt in schoven opgezameld,
het ruischt en siddert door den klaren dag
en breekt de stilte, als een kind, dat stamelt
in droom, omdat het droeve dingen zag;
er is te diepe vrede in dit sterven,
te rimpelloos vervloeit het zomertij;
een mensch, die beeft en hongert, kan niet derven
de vrees om een verborgen razernij;
soms, schingelijk, verheffen zich de boeren,
een doodelijke rilling vaart hen aan,
zij willen slikken, kunnen zich niet roeren,
de lucht schijnt in hun keel te blijven staan;
dan, koud en zweetend, zien zij het onschuldig,
matblauw geschemer van den horizont,
star oogen even, bukken weer geduldig;
er parelt bloed op hun gesloten mond.

De onbegrenstheid van de najaarsdagen,
een aarde, die verroest tot donkergoud,
gebeef van wind, onpeilbaar welbehagen,
een stervende, die reeds den hemel schouwt;
bij avond staan de sprakelooze boomen,
tegen het donkerblauwe fond gelijnd,
star en eenzelvig voor zich heen te droomen,
tot hun gebaar in duisternis verdwijnt;
opeens begint het door den nacht te schuiven,
een horde van geluiden, die ontwaakt
en aan de wereld tast en rond gaat stuiven,
een sluimerende, die in koorts geraakt;
het schaduwt langs de maan, er storten flarden
van wind op de verdroomde wereld aan,
en wolken rennen voorwaarts, om hun harde,
verwoede koppen op elkaar te slaan;
de ruimte wordt geschud door reuzenhanden,
stormvlagen, zwarte vogels, wieken snel
over het donker oppervlak der landen,
die prijsgegeven liggen aan hun spel.

Het waait, de bladen wolken langs de wegen,
de laatste vonken van het zomervuur,
wegdwarrelend door duisternis en regen
naar de genade van een uiterst uur;
het regent over de gelaten aarde,
waar huizen, boomen in een grijzen mist
tot vormloosheid verdruijen, als bezwaarden,
wier somberheid den dood niets meer betwist;
in diepe droomen wikkelt hen het suizen
van wind en water, het eentonig lied;
de boomen worden zwarter, van de huizen
druppelt, gestaag en doelloos, het verdriet
om de vergeefscheit van het trieste leven;
weer wordt het wolkenleger saamgebald
en stort de ruimte door, er huivert even
een rilling langs den grond, dan overvalt
het stormen weer de dingen, doet demonen
uitzwermen door de wildernis, zij slaan
hun regenzweepen, jubelen en hoonen
de weerloozen, die in het slijk vergaan.

Verrotting woekerde in huizen, schuren,
doorknaagde fundamenten, tastte af
met klamme handen de verkilde muren,
wier hout en steen zijn laatste sappen gaf
om nog te redden wat zij moesten houden,
maar tot fragmenten werden zij verkruimd
of stortten eensklaps neer; dan joeg de koude
oneindigheid, een zee, die spat noch schuimt,
maar alles overspoelt, doorheen de gaten;
nog kreunden binten in vergeefschen strijd,
als menschen, die, ontredderd en verlaten,
terwijl de dood hun ademtocht afsnijdt,
nog smeeken; het verworvene van jaren,
het huisraad, waar der menschen drift voor stond
als voor hun kroost - in duizenden gevaren
vernieuwden zij het eeuwige verbond
met hun bezit -; het opgetaste koren,
het bitter machtswoord van hun zweet en bloed,
dit alles werd doorsijpeld, dreef verloren
de modder van de velden tegemoet.

VII

Een lente: het geboomte, dat, bedropen,
zijn twijgen in den lagen hemel stak,
werd van een vreemde siddering bekropen,
een tintelen doorgloeide het en brak
in knoppen naar het licht; de wolken vluchtten
als een verslagen leger naar de kim,
een blauwe sluier spande langs de luchten,
een leeuwerik begon zijn hoogen klim
en strooide door den klaren dag zijn klanken;
er dansten vonken in den grauwen poel
der velden, uit hun troebelheid werd blanke
verwachting; een sinds lang ontkend gevoel
bemeesterde de wereld; gretig dronken
land en geboomte water, wind en zon,
het heil des hemels werd hun uitgeschonken,
of God Zijn schepping andermaal begon;
en uit een somberheid, die hem versteende,
betrad de mensch den drooggevalen grond
en strompelde langs barst en bult - en weende
om de ontreddering, die hij bevond.

Zij leefden in het wintertij vergeten,
omspoeld door stilte als een oceaan;
al joegen storm en water door de reten
van hun behuizingen, er bleef een baan
van onaantastbaarheid; geen rooverbenden
verduisterden den horizont, het schein
hun deel om in een eenzame ellende
te worden uitgeput; maar dit verdween
met het getij: weer lag de aarde open
en bood zich aan den vijand en den vriend;
de landsknecht ging om nieuwen buit te stroopen;
de rentmeester kwam weder om zijn tiend;
hij draafde door de slijklaag van de velden,
en achter hem zijn volk, een zwarte tros
van ruiters, die hem joelend vergezelde;
de meester zelf zat zwijgend op zijn ros;
zijn arm verhief zich in het zicht der erven,
zijn sein, zijn eerste en zijn laatste woord;
geen mensch verscheen; hij zag slechts honden zwerven
voorbij de donkere verzakte poort.

Men hoorde enkel het gehijg der paarden,
hoe hun de adem uit het neusgat spoot;
maar, in de beugels overeind, gebaarde
de meester; bijna meer dan levensgroot
stond even zijn gestalte opgerezen;
de zon betintelde het spitsenveld
der lansen; als een schaduwachtig wezen
kwam daar een arme uit de poort gesneld
en stootte donkere, verwarde woorden
naar het gelaat des meesters, wyl zijn hand
naar alle zijden door het ledig boorde,
dan sloeg hij aan den bodem, opgebrand;
er kreunde nog iets na, de paarden traden
het lichaam tot een vormelooze brij;
dit bloed scheen hen met dieper drift te laden,
de ruiters sprongen af, het erf lag vrij;
twee boeren, met de handen uitgevouwen
- ziehier wat onze arbeid heeft vergaard -
traden naar voren, smeekten de rabauwen,
dat hun het schamel leven werd gespaard.

‘Acht dagen uitstel - of ik zal u vinden!
Gij spot niet meer!’ Maar door de knechtenschaar
gromde begeerte; een wierp in den blinde
zijn lans uit en een ander spietste naar
den schralen hofhond, die zich bloedend kromde;
en overal ontmoetten zij een bleek,
weerspanning volk, berooiden en verstomden,
wier blik niet voor den blik des meesters week;
de kleine groepen schoolden op de erven
of hokten samen op de zwarte deel;
nog kon de hunker naar het licht niet sterven;
nog brandde een begeerte in hun keel;
de grauwe koppen staken zij naar voren,
de dorre huid verstrakt tot perkament;
zij schenen het vermanen niet te hooren,
maar in hun oogen giste het ferment
der wanhoop; als verbitterd degenflitsen,
een vonkenrij, die heen en weder schoot,
kruisten de blikken, tot de heer zijn bitse
bedreiging sprak, een laatste degenstoot.

VIII

De buit van dezen rooftocht: twee vermoorden
en een gekneveld en te paard gesleurd,
hun drift ontvlamde in te felle woorden;
en duizenden, verzwegen en verscheurd;
zij kropen gisteren nog als de mieren;
opdat de aard zou worden opgewekt
en eenmaal weer het feest der oogst zou vieren,
lagen zij in de modder uitgestrekt;
hun vuist verstramde tot een knoestig wapen;
men stal de laatste vruchten uit hun mond;
waartoe de weelde van den oogst herschapen?
Het vuur der wanhoop woei de wereld rond
en dreef alom het boerenfolk te hoope;
daar waren oogen, door de drift verstard,
en armen, die zich hieven, met de knopen
der spierenbundels, tot een zwaard verhard;
de zon sloeg vlammen in gewette zeisen;
dan zwaaide met zijn muts een jonge reus:
'Weg met de rentmeesters!' Het wilde krijschen
verhelderde zich eensklaps tot een leus.

Zij baanden zich een weg over de landen,
rechtlijvig gaanden door het jonge licht
en strompelaars met beverige handen;
de hemel groeide voor hun trekken dicht,
een rood en zwart gewolkt besloeg hun oogen,
de aarde schudde op haar grondgevest;
zij hielden, door een razernij bewogen,
hun vingers om het wapentuig geprest,
om lansen, speren, zeisen, sikkels, spaden,
al wat hun honger maar te grissen vond;
zij wilden door het bloed der beulen waden,
de macht vergruizen, die hun leven schond;
als golven stroomden door hun rijen henen
de woelingen van wellust en van nood,
om zich in harde klanken te vereenen,
een zuil van woorden, die ten hemel schoot:
'Weg met de rentmeesters!' Langs verre wegen
joelden hen nieuwe scharen tegemoet,
zijstroomden, die in de rivier zich leegen
en samenzwellen tot een grooten vloed.

Vorbij de dorpen trokken zij, gehuchten,
die eenmaal door het eeuwige getij
werden gewiegd, totdat de krijgsgeluchten
het rythme braken van hun droomerij;
daar kropen in verwondering naar voren
gepijnigden en in hun oog begon
op eenmaal een verbijstering te gloren,
een duizel, die hun schuwheid overwon,
en hen deed storten naar de woeste scharen
en brullen met het bandelooze koor
en in vertroebeling ten einder staren,
waar zich de aarde in een mist verloor;
dwars tegen wind en zon bewoog de bende,
en elke voetstap sleep hun driften aan,
het uur van wraak was niet meer af te wenden,
voor eens kon hun de zege niet ontgaan;
de wegen sloten nauwer zich tezamen,
verschrikte poorters vluchtten op hun pad,
de middag schitterde in duizend ramen
en juichend rekten zij zich naar de stad.

De voortrekkers, als tijgers in den aansprong,
de nek gekrompen en van bloed doorbonsd,
één wijle strak, of hen een macht tot staan dwong,
dan rennend, als een roofdier in zijn bronst,
de poorten toe, waar in een bleek ontstellen
de wachters tastten naar hun hellebaard,
en reeds trof als een bliksem hen de felle
slag van het op den moord gewette zwaard;
zij vielen ruggelings, maar handen grepen
hun stervend lichaam, wierpen het omhoog,
de laatste adem werd hun uitgeknepen,
de wereld danste voor hun brekend oog;
een zwarte wolk, doorflitst van witte vonken,
stortten de duizenden zich in de stad,
schuimbekkend, van hun eigen drift bedronken;
als wurgend hielden zij het zwaard omvat;
een deur bezweek, terwijl de splinters stoven,
bonkte hun drift door zalen, kelders voort,
kwam triomfeerend met het offer boven,
welks gillen in een reutel werd gesmoord.

IX

Zij konden niet meer rusten, het verleden
vervaagde tot onwerkelijke schim,
geen hemel, die, ter aarde afgeleden,
hen borg binnen de stilte van zijn kim;
ontkomen aan de stuwning der getijden,
zwerfsteenen in het duistere heelal,
die naar een altijd dieper duister glijden,
geen macht ter wereld remt hun blinden val,
zoo joegen zij al verdere verschieten,
al wildere fantasmen tegemoet;
totdat de inblazingen hen plots verlieten,
een moede hartslag temperde hun bloed;
verbijsterd, als een afgedwaalde kudde,
sloeg hen de zweep van het vermanend woord,
een hand ging hen uit droomen wakker schudden,
en als verstomden hebben zij gehoord
hoe hen de stadhouder heeft aangeroepen:
'Ontwaakt, ontwaakt! Ik zal uw voorspraak zijn!'
Den nacht door zakten uitgeputte groepen
een ruimte binnen zonder sterrenschijn.

Sluipend bewustzijn van vergeefs te strijden:
alweder kiemt een nieuwe dageraad,
de wind golft en de witte wolken rijden,
een stoet, die op de maat deer eeuwen gaat;
de landen geuren naar den ochtend open,
de aarde doet haar ouden bloei gestand,
zij tintelt in de zon, van dauw bedropen,
en leeft, en taalt niet naar de meesterhand;
een radeloosheid vaart door de verdoelden:
geen rust bemantelt hun verloren staat,
de hartstocht, die hun ingewand verkoelde,
de assche van hun botgevierden haat,
doet hen opnieuw tot uitersten verkeeren;
van rouw bezeten, scheuren zij zich stuk
in de herinnering aan hun begeeren,
hun jagen naar het wijkende geluk.
'Laat af! Laat af!' Wie heeft dit woord gesproken?
Wie heeft zijn voorspraak en zijn steun beloofd?
Helaas, de aarde heeft te zoet geroken,
hun drift wordt door geen rede meer gedoofd.

Daar waren anderen, zij bleven dralen,
een stem kwam klagen aan hun willig oor,
wanneer, bij het arcadisch avondalen,
de zon verbloedde in haar eigen spoor;
hun lichaam zwoegde nog met het bewegen
van de seizoenen naar een eeuwig doel,
zij waren aan Gods ademtocht ontstegen,
maar in den schemer tastte hun gevoel
zoo hulpeloos de stilte door, zij stonden
zoo poover aan een wrakken muur geleund,
dat zij het antwoord niet meer vinden konden,
waarop hun leven eenmaal had gesteund;
moord, plundering, geweld van wind en water,
de uit hun hartebloed geperste cijns -
zij wankelden te bed en uren later
lagen zij nog verloren in gepeins;
een jonge dag verzamelde de benden,
voor wie geen wederkeer meer openstond,
met hun verdrukte broeders en zij wendden
elkaar het hart toe in een nieuw verbond.

X.

Nu stroomden zij uit alle hemelstreken
in dichte rijen op elkander aan,
als lichtstralen, die in één brandpunt breken;
een vuur is uit hun midden opgegaan;
de donkere gelaten der vermoeiden,
der uitgebrasten, werden weer verlicht,
het was de oude bitterheid, die gloeide
op hun vernepen en verwoest gezicht;
en sterken waren er, met harde koppen,
de nood der jaren had hun huid verstramd,
hun vuisten schenen aan een poort te kloppen,
verbeelding heeft hun oogen aangevlamd;
zij hoopten gisteren nog op ontfermen,
drevden den ploeg door den versteenden grond,
dan ging het weder aan den einder zwermen
en trok de landsknecht als een duivel rond;
zoo droomden daar hun duizenden bijeenen,
een stem weerklonk: 'Nu, makkers, houdt beraad!'
'Geen cijns, geen cijns meer!' Door hun roepen henen
uitschreeuwden anderen: 'Geen woord, een daad!'

Een stormwind scheen hen eensklaps voort te jagen;
geluid, dat in de zwarte aarde sliep,
werd naar het licht gestooten, doffe slagen,
wier echo alle einders wakker riep;
het jonge groen, maar nauwelijks ontloken,
nog reikend naar de warmte van zijn knop,
begon te beven, door de drift gestoken,
die opsteeg uit het duizendvoud geklop;
de lichamen, in ongenaakbaar schrijden,
verstarden tot een witte zuil van drift,
een paroxysme van verzwegen lijden,
dat zich in elke vezel had gegrift;
verdwaasd, op paarden, kwamen aangesprongen
de stadsbestuurders, baden om respijt,
zij werden door den storm terzij gedrongen
en om hun slapen woei de eeuwigheid;
recht naar het monster met de blinde gaten,
het blokhuis, brak de wilde stoet zich baan,
heeft hartstocht en houweelen losgelaten,
dat er geen steen bleef op den ander staan.

Tot puin geranseld werden dak en muren,
het volk kwam handen, wapenen te kort,
soms hoorde men metaal langs steenen schuren,
ten bodem is het ijzer afgestort;
dan sloegen zij verwoeder, ieder haken
deed bonken metselwerk te gruizel slaan,
en balken, die in het luchtledig staken,
zijn krakende den afgrond ingegaan;
het scheen, dit bouwsel zou den slag verdragen,
stom en dikhuidig stond het opgesteld,
het had der wereld sinds de eerste dagen
zijn hooge onaantastbaarheid gemeld;
maar het werd menschelijk, van pijn doortrokken,
bij leven werd het vleesch hem afgeknaagd,
begon te huiveren en stil te schokken,
werd tot het vormelooze stof verlaagd;
ook sleurde het een mensch den afgrond binnen:
een lichaam lag verplet door steen en hout,
het kreunde even, wilde zich bezinnen,
de droomen vluchtten reeds aleer aanschouwd.

Zij schudden zich, van asch en puin bestoven,
de scherven kleefden in hun klamme zweet;
de blauwe wereldruimte werd een oven,
waaruit de lucht hen aanwoei, zwaar en heet;
zij ademden, het brandde in hun longen,
zij staarden, aan hun oogen sloeg een damp;
een lied begon, dat niet werd uitgezongen,
hemel en aarde trilden van hun kamp;
de boomen werden dansende fantomen,
waartusschen zigzaggend de bende schreed,
en door de kruinen hoorden zij het stroomen
van stemmen, als een duizendvouden kreet;
hun aanloop zou voor geen geweld meer wijken,
wat hen weerstaan wou stormden zij kapot,
hun zwaardslag scheen den hemel te bestrijken,
het hart der wereld klopte in hun strot;
de nacht stond op en trok zijn sluiers open,
een stad, in schemerstilte, lag bereid,
op uitkomst was voor haar niet meer te hopen,
zij gaf zich over zonder slag of strijd.

Het huiverde: een nachtelijk verstillen,
geprevel van het loover naar omhoog,
waar sterren stonden klein en wit te trillen,
alsof het huiveren ook hen bewoog;
de benden rukten het geheim aan flarden,
zij joelden door de straten en het schein
het duister zelf, dat weerriep met een harde,
ontzette stem, die doordrong tot het been;
zij traptten, roffelden aan deuren, luiken:
'Doe open! Geef ons brood en schenk ons bier!'
Reeds tuimelden er rond met volle kruiken
en sloegen in hun dronkemansgetier
het vaatwerk tegen pui en stoep aan scherven.
'Doe open!' en alom ontflitste licht,
en poorters traden bevend op hun erven,
staroogend, met lijkkleurig aangezicht;
een vrouw bad luid, een kind begon te weenen,
verloren ging dit eenzame geschrei,
vernietigd, weggestampt door duizend beenen:
de onderwereld voerde heerschappij.

XI

Dag, die zijn schemering niet af kon schudden,
een trieste morgen; op het wijde plein
de raad van poorters, kleine, zwarte kudde,
die rondtast in de peillooze woestijn;
de boeren sluimerden nog in de huizen,
ontkomen aan den maatslag van den tijd,
een stille burger liep langs de plavuizen
en droeg de zwaarte van zijn eenzaamheid;
hij klopte bevend de geluiden wakker,
want achter deze stilte sliep de hel,
en elke klopp was angstiger en zwakker;
hij ging gebogen onder het bevel:
'Roep de rebellen, roep hun voorste mannen!'
Daar kwam er een, hij sloeg zijn armen uit,
zijn lichaam leek de stilte te verbannen,
in zijn gestalte werd de hel weer luid.
'O, machtig krijgsman, laat uw zwaard terzijde!
Keer tot uw hof en tot den vrede weer!'
'Wat spot gij met ons duizendjarig lijden?'
Een wolk sloeg op den raad der poorters neer.

Geluiden brandden los aan alle zijden:
gestommel, kreten, vloeken en gezang,
roes, die zich door de atmosfeer verbreidde,
de emanatie van een wilden drang;
er sloegen vensters in de gevels open,
de morgen schampte parelgrijs hun ruit,
rumoer kwam door de straten aangelooopen,
woei over daken naar de verte uit;
nog stond de raad der poorters in zijn nevel
van angst en eenzaamheid, hun voorman sprak
een laatste bee, maar in een blind geprevel
verliep zijn stem en huiverde en brak;
een doffe branding had de stad gegrepen,
de drift, die sluimerde in steeg en slop,
werd opgewekt, tot hitte aangeslepen,
de armoe stak haar hand ten hemel op;
gespuis, verbitterden in zwart ontberen,
twistzieken en gekromden in het leed,
zij balden zich tezaam in een bezweren
van wraak, die alles draagt en niets vergeet.

De boeren geurden nog naar zweet en aarde,
de wijde hemel was hun ommeland;
en hunne oogen, die ten einder staarden,
was het visioen der ruimte ingebrand;
zij wasenden het sap uit van de velden,
zij dronken levenskracht uit wind en zon;
de verte riep, hun harteklop versnelde:
of nu het oude leven weer begon?
Dan zagen zij de donkere figuren,
het stadsrapalje met vergoord gezicht,
waarin de oogen blonken, als een vuren
voorzegging van uiteindelijk gericht;
de leiders riepen, er ontstond bewegen,
nog eenmaal raasden zij de huizen door;
een vaandel woei den grauwen hemel tegen,
een vogel, die klapwiekte aan hun oor,
verkondiger van hun geschonden rechten:
de kaas, het brood - daar stonden zij verbeeld,
hun honger wilde slechts dit heil bevechten;
de wind heeft driftig hun gelaat bespeeld.

XII

Weer brak de ruimte open in het waaien,
dat eeuwen voortjoeg langs hun star gelaat,
hun vaandel als een witte vlam deed laaien,
een bloem, die hemelhoog te bloeien staat;
soms veegden wolken met hun schaduwvlagen
het gouden stuifsel naar den horizont,
en feller nog begon hun hart te jagen,
dat eeuwige geheimen wedervond;
een bitter heimwee deed hun oogen branden,
een strijd, begraven in den nacht van tijd,
het blinde woeden over zee en landen,
het peillooze geroep der eeuwigheid -
dit maakte hen verteederd en bedronken,
een wankelen doorschokte hun gelid;
dan werd hun lichaam harder in zijn schonken,
de aarde nam hen weder in bezit:
het grauw, het opgestane uit de goten,
beschimmeld, als herrezen uit den dood,
heeft klanken in de ruimte opgestooten;
en duizend kelen brulden: 'Kaas en brood!'

Geen macht van wallen kon hen nog weerhouden,
de wraakzucht stortte dwars door steen en bint,
de puinen walmden na, de lucht vergrauwde,
hun smoken heeft het zonnelicht verblind;
een nieuwe stad en nieuwe plundertochten
- vergolden zij ons duizendjarig leed! -
zij toonden het livrei, waarvoor zij vochten:
de kaas, het brood, bevestigd aan hun kleed;
daar liepen er met volgetaste armen,
het gulpte reeds uit hun verzaden strot,
het rijke voedsel perste in hun darmen,
zij struikelden, waanzinnig van genot,
het einde tegemoet; hun aren puilden,
hun kop ontgloeide tot een paarse vlam,
een hond die stierf, zoo kronkelden en huilden
de zatten, tot het plots verstillen kwam;
de grond, die schuldeloozen zag verbloeden,
aanvaardde ook het uitgeraasde wild;
het groot erbarmen nam hen in zijn hoede,
waaraan de laatste ademtocht verkilt.

Zij werden koel en somber: na het brassen,
dat God en duivel tot getuigen riep,
verschrompelden hun lijven als gewassen,
waardoor een teistering van zomer liep;
het dreunde aan hun afgematte ooren,
een legerschare, die op aftocht is,
geluid, dat wegsterft, maar niet gaat verloren;
hun onmacht dorstte naar geen lafenis;
de rijke poorterschap zag hen versagen,
een haat ging zieden door hun ingewand,
zij konden nauwelijks het licht verdragen,
te fel schond hen de innerlijke brand;
dit redeloos gespuis, dit onbehouwen
vee van de velden, dat, op hol gegaan,
hun huizen binnendrong en met zijn rauwen,
stinkenden muil voor hun gelaat kwam staan,
zij wilden het vermoorden en vertrappen,
maar eigen overmoed heeft hen verschrikt,
en kreunend zaten zij naar lucht te happen,
visch, die nog spartelt, schoon hij langzaam stikt.

XIII

Een zwarte wolk, aanwaaiing van geluiden,
een dreigen, dat langs veld en wegen scheert,
gestalten snellen toe, in stom beduiden:
het onweer nadert, dat de aard verteert;
de poorters heffen zich, hun handen beven,
zij speuren naar het donkere gebroed:
één slag, één stoot - laat af! het duurt nog even:
reeds jaagt hen de bevrijder tegemoet;
op eenmaal is de dronkenschap geweken,
de hemel spookte voor het slapend oog;
alsof er dieren uit hun kooien breken,
slaat een gekrijsch op naar het hemelhoog;
de poorters, schuw, verbergen weer hun leden,
maar deze woede grijpt wat haar ontvlucht,
er wordt gekneusd, geranseld en getreden,
en oogen staren brekend naar de lucht;
verraad! verraad! zij stormen naar de wallen,
zij krommen zich naar het aangolvend heir;
hoog waait de kaas- en broodvlag over allen,
geen macht ter wereld haalt dit vaandel neer!

Het leger stond, het donkere gewemel
kromp tot een dichten, harden tros ineen,
een heete ademstuwung voer ten hemel,
het kloppend bloed joeg naar een uitweg heen;
de zon deed vonken spatten op gelaten,
wier zweet verdampde tot een grauwen mist,
de tanden knersten, in gespannen haten,
dat reeds zijn prooi verbrijzelt eer het grist;
zij schreden, en de zonnestrallen sprongen
over het helmen- en kurassenveld;
de landsknechten, bronskoppig en gedrongen,
zijn schreeuwend op de muren toegesneld;
een vlam spoot over hun gebukte lijven,
ontlading van het dreunende kanon,
nog eens scheen het bewegen te verstijven,
dan, duizendvoudig flitsen in de zon,
suisden de lansen, en weeromme schoten,
als gierende insecten, pijl en spies,
die door een week en wankel lichaam stootten,
terwijl hun trilling in den hemel wies.

Orkaan van klanken: reutelen en gillen,
der paarden dof gesteiger en gestamp,
getroffenen, die plots in doodskou rillen
en wentelen zich in een laatste kramp;
de legers dringen op, door harnaskieren
stooten de zwaarden naar het warme bloed
of maaien dwars door blinkende vizieren;
over de wallen schuimt de hooge vloed
van de rebellen, die in zwarte golven
uitstroomen tusschen knecht- en ridderschap
en naar de paarden springen gelijk wolven,
de ruiters af doen storten, in een rap
gebaren, in een bliksemend ontmoeten
van weer en tegenweer, want dit moment
moet duizend jaren van ellende boeten,
en in het bloed slechts wordt de wraak herkend;
verscheurde lijven, die de aarde drenken,
het klokt: een mensch keert tot zijn oorsprong weer,
wat hij zijn medemenschen niet wou schenken,
moet hij in bloed betalen aan den Heer.

Verloren slag: een bandelooze horde,
die naar de schim van eigen wanhoop slaat;
terwijl de dag tot schemering verdorde,
stegen de wallen op voor hun gelaat
naar broeische duisternis, waaruit een dreigen
hen vormloos en vernietigend besprong;
het dauwde reeds; de maan begon te stijgen,
een lichte ziel, die in den hemel drong;
tot zij zich schreeuwend van hun angst ontdeden:
alom de dood, het donker dreigement;
terug, voorgoed terug naar een verleden,
dat de nabijheid van den dood ontkent;
wild wierpen zij het wapentuig terzijde
en over lijken struikelden zij heen;
er klonk nog kreunen, en de paarden schreiden
hun doodsnoed uit; zij lieten hen alleen,
verloren in het maneklare duister,
dat alles overspon met zilverrag;
de stilte viel, het eeuwige gefluister;
en op de muren wapperde de vlag.

XIV

De nacht, gehuiver langs de hemelboorden,
lichtvoetig dansen van een windvlaag
de ruimte door, een engel die ontspoorde,
erbarmen dreef hem naar de aard omlaag;
daar liggen de gekwelden weggedoken,
zij gaven aan de duisternis gehoor,
begoochelend heeft iets hen toegesproken,
een stem, die in de stilte zich verloor;
het waait al milder over de gezichten,
de handen, waar nog vuil en bloed aan korst;
zij zien de einders voor hun oogen lichten,
een droom, die nimmer nog te bloeien dorst,
bemeestert alle verten, doet ontwaken
de innigheid van een vergeten staat:
God, die zijn Bloed der wereld wil vermaken,
opdat geen kind van Hem verloren gaat;
daar is geen meester en daar zijn geen slaven,
de leeuw weidt vroom en schuchter naast het lam;
o, windvlaag, onuitputtelijke gave,
die troostend tot de hongerenden kwam.

Een bleeke morgen deed de droomen wijken,
de chaos nam hen weder in bezit,
de barre honger, die naar prooi moet reiken,
op eigen kracht bouwt, om geen bijstand bidt;
begeerig lekten zij hun dorre monden,
zij stonken en de heele wereld stonk,
verslagen poorters, in hun bloed ontbonden,
lagen verloren over straat en honk;
in tragen gang bewogen de rebellen,
als vee, dat lijdelijk te grazen gaat;
maar reeds begon de onrust hen te kwellen,
zij voelden zich beloerd door het verraad;
soms stond er een in zwijgen uit te staren,
een dier, dat naar den verren einder snuift,
zijn lichaam werd van driften aangevaren,
vuur, dat onzichtbaar door de ruimte stuift;
dan, plots, begonnen stemmen los te breken,
het joelde door de uitgemoorde stad,
en vuisten grepen naar het waaiend teeken,
het laatste droombeeld, dat hun hart bezat.

Vooruit! de verte tegemoet! het branden
der winden blies hun hartstocht weder aan;
de hemel, die hun lichamen omspande,
verstrakte voor hun oogen tot een baan,
een witte streep, waarop hun schreden joegen;
daarachter tierde ridderlijk gebroed
en landsknechten, die naar den arme sloegen
en dronken zich verzaden aan zijn bloed;
daar werd nog weelde aan den nood ontworpen
en stroomde uit in beker en bokaal;
terwijl de riddersage werd gezongen,
verhief een arme voor de laatste maal
zijn oogen naar den hemel, en krepeer de;
te fel werd hun verbeelding aangevlamd,
zij wankelden, in eigen vuur verteerden:
nooit werd de koele horizon geramd,
voor eeuwig stond de schepping Gods te pralen;
dat dan de menschelijke macht bezwijk',
en dat geen nacht van vree meer moge dalen
over den jammer van dit aardsche rijk.

XV

Stad in den avond; onder sterrenklaarte
verheft zich zwart en levenloos haar schim,
tegen de eeuwigheid leunt het gevaarte,
verspert de gaping van de wijde kim;
opstandigen, stof voor den wind gedreven,
verwilderden, op doodslag toegespitst,
een overmacht bezwaarde plots hun leven,
een dreigend duister, van geen vonk doorflitst;
dan werd hun drift nog machtiger ontstoken,
en teekende den hemel met zijn licht,
in stal en hoeve zijn zij doorgebroken,
de roode haan verkondde hun gericht;
met vuur slechts was het duister te bestrijden:
zij rukten jonge boomen uit de aard
en zwaaiden brandend hen naar alle zijden,
de vlammen, in een duizelende vaart,
joegen elkander op; hoog naar de luchten
heeft het geloei der fakkels zich verbreed,
de sterren schenen voor dien brand te vluchten,
een blinde mist besloeg hun zuiverheid.

Zoo, onder vlammdans en giftig rooken,
- heelal, dat achter hen tot asch verviel -
met zwaarden en flambouwen opgestoken,
met oogen, waar de hitte van hun ziel
een tijgerachtig vuur in deed ontvonken,
bereikten zij de poorten van de stad;
zij hielden adem in, daarbinnen klonken
kreten en slagen: het rapalje had
de hooge stem van broederschap vernomen,
wraak, die de wereld sloeg met vuur en damp;
de rijken zagen hen tezamenstroomen:
'Bewaakt de poorten, er geschiedt een ramp!'
Maar reeds begon het donkere rammeien,
gewelven kraakten en een slot versprong,
eerst was het één, dan twee, dan dichte rijen
van volk, dat door de kieren binnendrong;
een wonde was er in de stad geslagen,
een smetstof vrat haar trotsche lichaam aan,
bacillen, die door vleesch en nerven knagen,
geen macht kan deze woekering weerstaan.

Terwijl de morgen aan de tinnen daagde,
een bleeke waseming van jonge zon,
de wind behoedzaam langs de aarde vlagde,
een vogel, die nog amper vliegen kon,
ontbond zich de verbittering der horden;
ontzaglijk rees de wereld voor hun oog:
macht, die in steenen levend was geworden
en ongenaakbaar naar den hemel toog;
de staatsie van de slanke woonpaleizen,
waarin de koopmanschap zich had verschansd,
de gildehuizen, wier verstrakte grijze
gevels de gouden morgen heeft beglansd;
een feest van kleuren, een harmonisch bloeien,
dat hoog en tartend voor hun waanzin stond;
als tochtig vee begonnen zij te loeien,
het lauwe speeksel droop hun uit den mond;
dit alles was hun honger prijsgegeven,
het wapen trilde in hun klamme hand;
dan sprongen zij: 'Het kaas- en broodvolk leve!
De macht der meesters worde uitgebrand!'

Zij liepen storm: het hardsteen van de stoepen,
het ijzeren beslag van deur en poort
ging vrees en beven door de stilte roepen,
de kolven brachten een gedaver voort,
dat ook de laatste zekerheid vergruisde,
die een hooghartig volk zich had gebouwd;
het steen viel kruimelend uiteen of suisde
in scherven met het splinterende hout
ten ondergang; reeds gierde door de reten
de driftorkaan van het rebellenheir;
het stadsvolk, weggekrompen, rook het zweeten,
een zieke damp sloeg op hun oogen neer;
de binten scheurden, daglicht stroomde binnen,
en door een wolk van puin stormden zij aan:
wijn, goud - in hun verwildering van zinnen
zijn zij verwoestend, zwelgend rondgegaan;
daar waren mannen, die nog weerstand boden,
hun lichaam werd vertrapt als een insect;
daar waren vrouwen, kinderen - ten doode
lagen zij weldra in hun bloed gestrekt.

Met koppen, die in huid en pees versteenden,
de kaak verbeten in een laatste kramp,
terwijl rondom hen de gekneusden weenden,
hervatten zij hun doodelijk gestamp
de straten door, langs blindgeslagen ramen,
wier holte hulpeloos het licht ontving,
langs puin en lijken; waar zij doortocht namen,
voltrokken zij het eeuwige geding;
ter markt, waar het stadhuis zijn spitsen boorde
hoog in de koelte van het hemelblauw,
waar rechtspraak de gerechtigheid vermoorde,
bewoog zich het genadelooze grauw;
hun leger joeg een branding naar de muren,
die alle fundamenten heeft doorschokt,
een eeuwigheid scheen dit moment te duren,
als had de hartslag van den tijd gestokt;
dan viel de macht der wereld in hun handen,
papier, in sneeuwen dwarrel, daalde neer,
de vensters uit; hier eindden eeuwen schande:
daar was geen teken van hun knechtschap meer.

XVI

Het kloppen wou niet wijken van hun slapen,
er sloegen hamers aan hun hersenkas;
al dronken zij het bloed van de satrapen,
verzadiging werd in hun mond tot asch;
zij droogden weg, van alle zijden vloeiden
de heeten lavastroomen van de lucht
hun lichaam toe, dat tintelde en broeide;
hun hoofd droeg plekken als een beursche vrucht;
en altijd stonden nieuwe horizonnen
voor de oneindigheid, waar hun gelaat
naar had gedorst sinds zij hun reis begonnen;
nog was de oppermacht, die armen slaat
rondom de wereld, niet hun deel geworden;
zij zwermden weder naar de ruimte uit,
waarin tot dwerggestalten zij verdorden,
geen macht van muren heeft hen meer gestuit;
maar sterker werd de wind, die hen bestroomde,
van kom tot kim dreef hij in breed gewiek,
verjoeg het branden, dat hun hart verloomde,
en deed hen ademen op zijn muziek.

Bewogenheid van hen, die wederkeeren
ten leven uit de geeseling van dood;
verrukking, dat nog zon en wind regeeren,
opnieuw een sluiering van morgenrood
de hemelen drapeert; dat door de velden
het hooglied van den jongen zomer zingt;
geen zatheid kan de hunkering vergelden,
die gistend door hun moede leden dringt;
een aarde, die in lichte bruidsgewaden
hun fluisterend geheimen toevertrouwt
en glimlacht om den mensch, die niet kan raden
en het mysterie in zijn handen houdt;
het wordt te pijnlijk binnen lichaamswanden,
het dwangbuis, dat de blijde ziel omsluit,
nu aan de kusten van den hemel stranden,
vervloeien met het lispelend geluid;
nu breken - maar het rijpt weer in de aren,
daar is genoeg voor ieder creatuur,
God zal hen allen zekerlijk bewaren,
gelijk vandaag zoo in het uiterst uur.

De weemoed kon hun honger niet genezen;
hun huid, bepareld door den ochtenddauw,
viel droog, de zon is koninklijk gerezen;
een vurig waaien teisterde het grauw
gelaat van de verkommerden; uit voegen,
waarin de modder zich had vastgezet,
steeg zure stank op, en voor eeuwig droegen
zij hun vervuiling, als een Kaïnsmet.
Vervloekt zij het gedroom, slechts daden dwingen!
De lucht voer brandend door hun ingewand,
zij krompen, wilden naar den einder springen,
de oude waan heeft hen weer overmand;
opnieuw heeft nood en drift hun lijf verknepen
en kromgetrokken tot een zwart gedrocht,
dat zich door witte ruimten voort moest sleepen,
met blinde oogen naar een uitweg zocht;
en nogmaals werd hun een visioen geschonken:
een verre stad, die onder val van licht
grijs lag verdoken, maar de torens blonken,
hun goud verspatte als een bliksemlicht.

XVII

Het rijk der duisternis met zijn trawanten,
die, door een handvol penningen verlost,
tezamen zijn gestroomd van alle kanten;
de velden loopen vol, de aarde schokt
onder het wicht van hun beslagen voeten;
hun heete hart klopt aan het schobbejak,
van schamp en kerving draagt hun huid de moeten,
van bonzend bloed staat heel hun lichaam strak;
zij worden door de ridderschap bevolen,
maar drijven kan hen slechts de plunderkoorts;
zij, opgekropenen uit slijk en holen,
zij grijpen aan en doen gelijk een toorts
de wereld in haar eigen gloed verteren;
zij snuiven prooi en bloed op elken wind,
naar alle streken raasde hun begeeren,
en alle einders werden eenmaal blind
van smook, wanneer hun hartstocht vuur ging braken;
nu, voor hen, gaat de stadhouder te paard,
hij schonk soldij, hard klemmen zij de kaken:
ten offer biedt hij hun de gansche aard.

Door strijd verziekt, door een fantoom gedreven,
nog altijd hinkend tusschen droom en wraak,
het wapentuig verbitterd opgeheven,
in toenemende wildernis van spraak
een Babelsche verwarring, zag de schare
van de rebellen hoe de horizon
verduisterd werd, en dat zij eenzaam waren,
en daar was niemand, die hen helpen kon;
een huivering doorvoer hun moede botten,
zij brandden koortsig in een ijskoud vuur,
de hemel zelf scheen met hun nood te spotten,
rondom hen stond de roerlooze natuur;
zij stierven, maar hun lichaam bleef op aarde,
zij werden toegeademd door den dood,
zij wendden zich, aan alle zijden staarde
de zwarte engel, die het hart doorstoot,
het warme, het op leven afgerichte;
vergaan geluk, verloren paradijs,
alleen de zwaardslag kan den vrede stichten,
waarnaar zij smachten op hun laatste reis.

Gevecht van duivels: veile soldenieren,
en hongeraars, door wanhoop aangehitst;
zij stieten samen als bloeddronken dieren,
de hel is uit hun oogen opgeflitst;
gekraak van beenderen en donker steunen,
het ruischen van een zwarte bloedfontein,
verhakte lijven, die nog even leunen,
en mag de hemel hen genadig zijn;
hier liggen armen, beenen uit te wrikken,
en ginder gloeit een lap van lillend vleesch,
in bloed en modder ligt er een te stikken,
een ander, neergeslagen, reutelt heesch
zijn laatsten adem uit; de krijgers dansen
in wild bewegen, een verdwaasd ballet,
zij tuimelen in slagzwaarden en lansen,
gehoorzaam de genadelooze wet
van dood of leven van het mijn' of dijne;
en gulzig zoog de grond hun warme bloed;
de wereld ging in duisternis verdwijnen,
nog heeft de brand der wapenen gewoed.

XVIII

De nacht, een muil, die alles heeft verslonden:
licht en geluiden, grenzen en verband;
een wereld, die haar oerstaat had hervonden,
den chaos, waar geen hemel boven spant;
verwilderling van wind en wolkfiguren,
zij voeren spokig op elkander aan,
geen Meester scheen hun hartstocht te besturen,
geen vuur is uit hun botsen opgegaan;
en ergens in dit ongetoemde razen
een tros van mensen, als een zwerfsch fragment
van een vergane ster, die haar extase
nimmer meer lichtend door den aether zendt;
gestalten door het duister voortgeslagen,
steeds sneller, naar een ongeweten doel,
de winden worden dieren, die hen jagen,
geen milde hand strijkt nog hun voorhoofd koel;
zij weten nauwelijks meer, dat zij leven
- of is dit reeds het reizen door den dood? -
en toch, door storm en duisternis omgeven,
snikt hun verlangen naar het morgenrood.

Een schuwe dag met vale wolkenflarden,
een aarde hulpeloos, die rouw bedrijft,
een oppervlakte, die tot gruis verhardde
en stuift en in de monden knarsen blijft;
een défilé van wankele geraamten,
door de verscheurde plunje staart het been,
naakt, knobbelig, vergoord en zonder schaamte,
nog drijft de wind hen voor henzelfen heen;
het wapentuig, het vaandel ging verloren:
er wacht geen strijd meer in het gindsche land,
zij zullen het verleden toebehooren,
totdat hun laatste vuur is opgebrand;
er is nog iets van dag en nacht gebleven,
maar het werd mistig voor hun moede oog,
zij zien schakeeringen, zij tasten even:
hier is het lage, daar het hemelhoog,
hier is de aarde met haar asch en weelde,
en met haar meesterschap en slavendom;
gestorven is de droom, waarmee zij speelden,
een grauw getij bracht alle driften om.

Zij stonden voor een stad en zij herkenden:
zoo was het eertijds, toen de einder riep;
de loop der wereld was niet af te wenden,
wie eens onder het juk gebogen liep,
moest blijven loopen tot zijn schouders braken,
of aan zijn hoogen droom te gronde gaan;
de poorten, die zij eenmaal hoorden kraken,
waren uit de vernieling opgestaan,
een macht herschiep wat eens hun drift verwoestte;
in kleine groepen vielen zij uiteen,
zij wisten nog waarheen zij keeren moesten,
en in het eind liep ieder weer alleen;
er stonden boomen naar de lucht geheven,
diep door de aarde groef hun wortelnet,
zoo waren, dragers van het eeuwig leven,
zij eenmaal door Gods hand daar neergezet;
de grijze ruimte woei, de mensch versmalde,
een huivering doortrok het wereldwijd,
en, schoon hij oogen sloot en vuisten balde,
zijn leed is eensklaps in hem opgeschreid.

XIX

Vuur, plundering en zwart gerookte puinen,
een wereld, aan de huurlingen ten prooi,
die op de winden hun gezag bazuinen,
de aarde werd melaatsch van hun geschooi;
rebellen, uitgeput en weggekropen,
vervreemden van hun eigen hof en kroost,
met wonden, waaruit etter kwam gedropen,
verlangend slechts een bovenaardschen troost,
zij werden uit hun hoeken opgedreven
en, vee gelijk, tot kudden saamgejaagd;
hun oogen knipperden, gestadig beven,
een kille adem, heeft hun lijf doorvlaagd;
zij knikkebolden, of zij slapend schreden,
soms wankelde er een, hij tastte rond,
en schielijk bracht een kolfslag hem tot rede:
verbrijzeld lag hij als een morse hond;
de wapenknechten krijschten aan hun ooren,
bespogen hen, of gingen voor hen staan,
om oog in oog en haat in haat te boren,
een uitgedoofde krater zag hen aan.

Herauten reden uit door stad en lande,
getrappel, dat het jongst gericht voltrok,
een zonnestraal deed hun trompetten branden,
hun woord viel dreunend, als een bronzen klok:
'De stadhouder beveelt, dus zal geschieden:
nu make zich met spoed het manvolk op
en volge ons - en wee hem, die zal vlieden!'
En weder klonk het donker hoefgeklop;
en allen volgden: baardeloze knapen,
gebogen ouden, door den tijd besneeuwd,
onschuldigen, tot louter bloei geschapen,
en nimmer heeft hun wanhoop uitgeschreeuwd;
de dulders, aan wier blik zich nooit onthulde
de prille zoetheid van een ochtendstond,
een avond, die den horizon verguldde,
in zwijgen gingen zij hun dagen rond;
zij moesten boeten voor een vreemd misdrijven,
delven en breken, naar des heerschers wil;
in slavenarbeid kromden zich hun lijven,
zij bleven krom, als een geknakte spil.

De bloem der wereld, die tot asch verdorde:
opstandigen, een namelooze troep,
tot sidderende schaduwen verworden
en onbereikbaar voor het wraakgeroep;
de knechten sprongen toe op het bevelen
en scheurden hun het voddig hulsel af,
de wind stond op hun naakte lijf te spelen
en voerde mee een stank van zwijnendraf;
in witte hemden moesten zij zich steken,
een rieten staf werd in hun hand gedrukt,
zij zouden barrevoets genade smeeken,
het voorhoofd aan den killen grond gebukt;
een bovenwereldsch licht is opgestegen
al waar hun witte stoet geschreden kwam,
hun oogen hadden nieuwen glans verkregen,
de hemel opende zich: in een vlam
kwam hen de wagen tegemoetgereden,
het voertuig van Gods heiligen profeet,
en als uit één mond hebben zij gebeden:
'Vergeef ons, om ons duizendjarig leed.'